

Верховний
Суд

Банкрутство фізичних осіб: зростання попиту під час війни

Олександр Банасько

Суддя Великої Палати Верховного Суду

Зміст

1. Статистичний аналіз проваджень у справах про неплатоспроможність.
2. Практика судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС.
 - 2.1. Принцип добросовісності боржника та загальні засади процедури неплатоспроможності
 - 2.2. Закриття провадження та перехід до процедури погашення боргів
 - 2.3. Декларація боржника та склад членів сім'ї
 - 2.4. Грошові вимоги кредиторів
 - 2.5. Валютні кредити та реструктуризація
3. Процесуальні питання у справах про неплатоспроможність
4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність
5. Справи, передані на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
6. Інформаційні ресурси

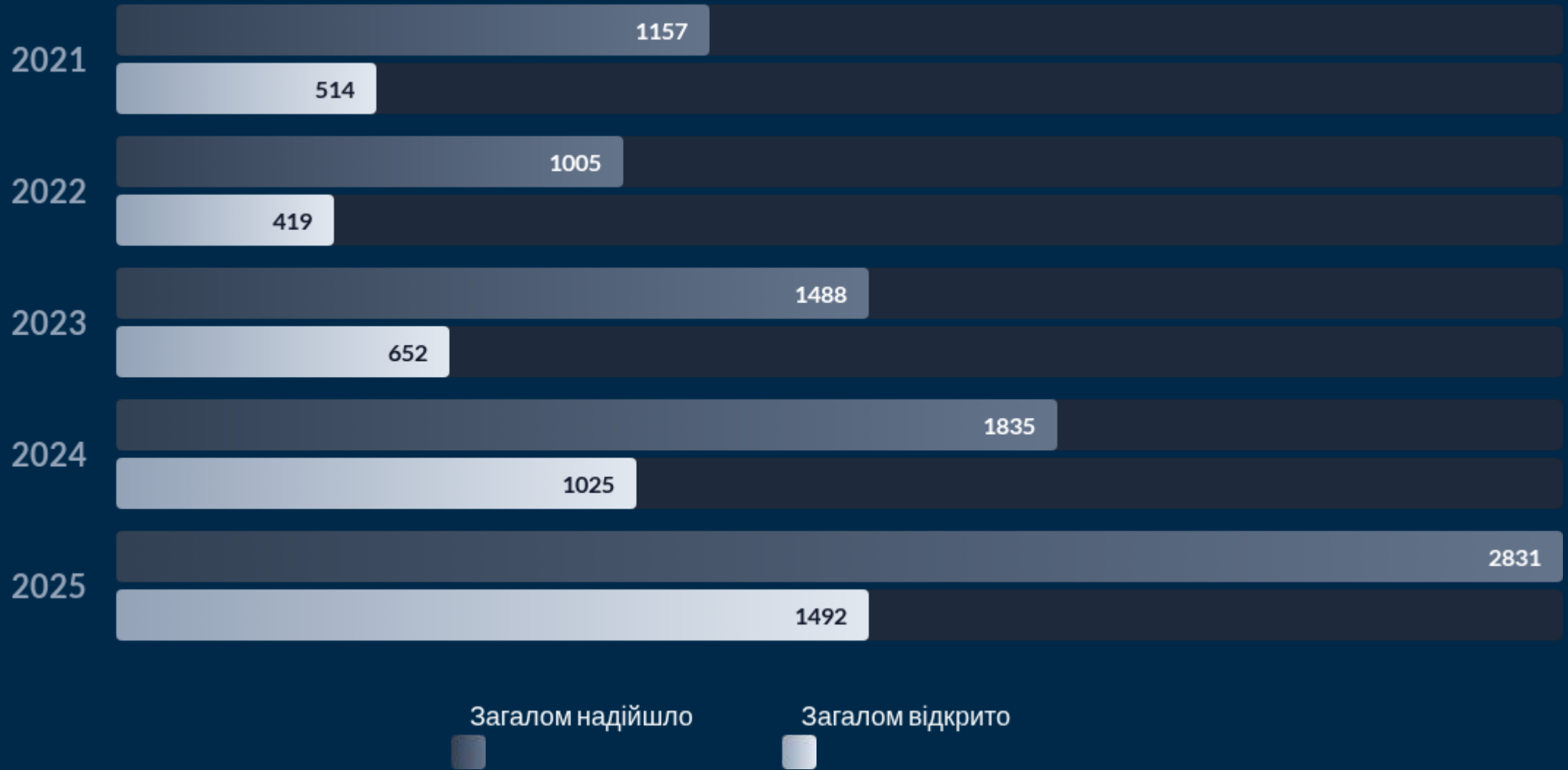
1. Статистичний аналіз проваджень у справах про неплатоспроможність.

Показники звернень до судів

Рік	ФО надійшло	ФО відкрито	ФОП надійшло	ФОП відкрито	Разом надійшло
2021	1123	494	34	20	1157
2022	975	413	30	6	1005
2023	1474	645	14	7	1488
2024	1814	1008	21	17	1835
2025	2762	1450	69	42	2831

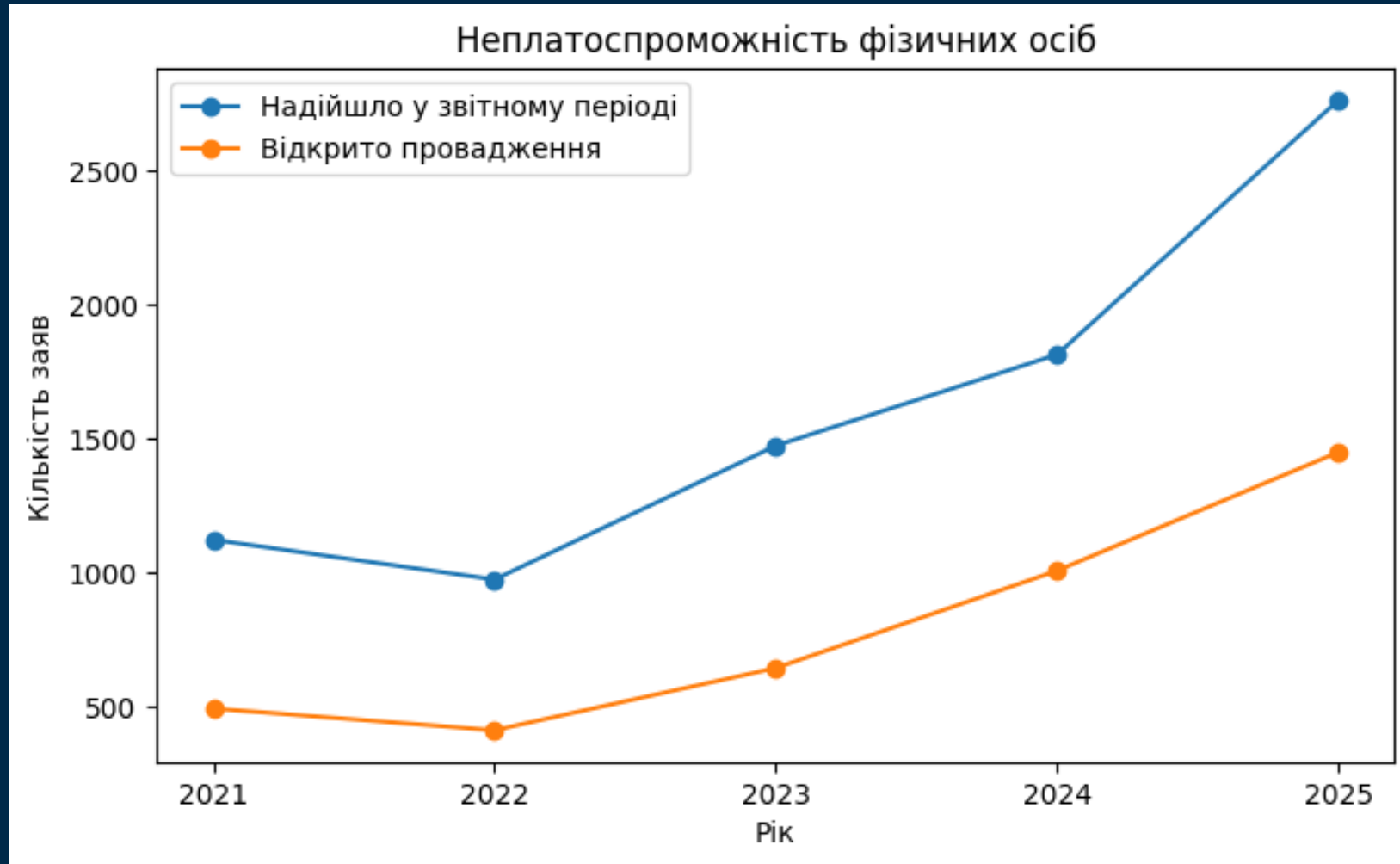
* Дані наведені відповідно до зведеної статистики господарських судів України за 2021-2025 роки.

Динаміка: Заяви vs Відкриті провадження

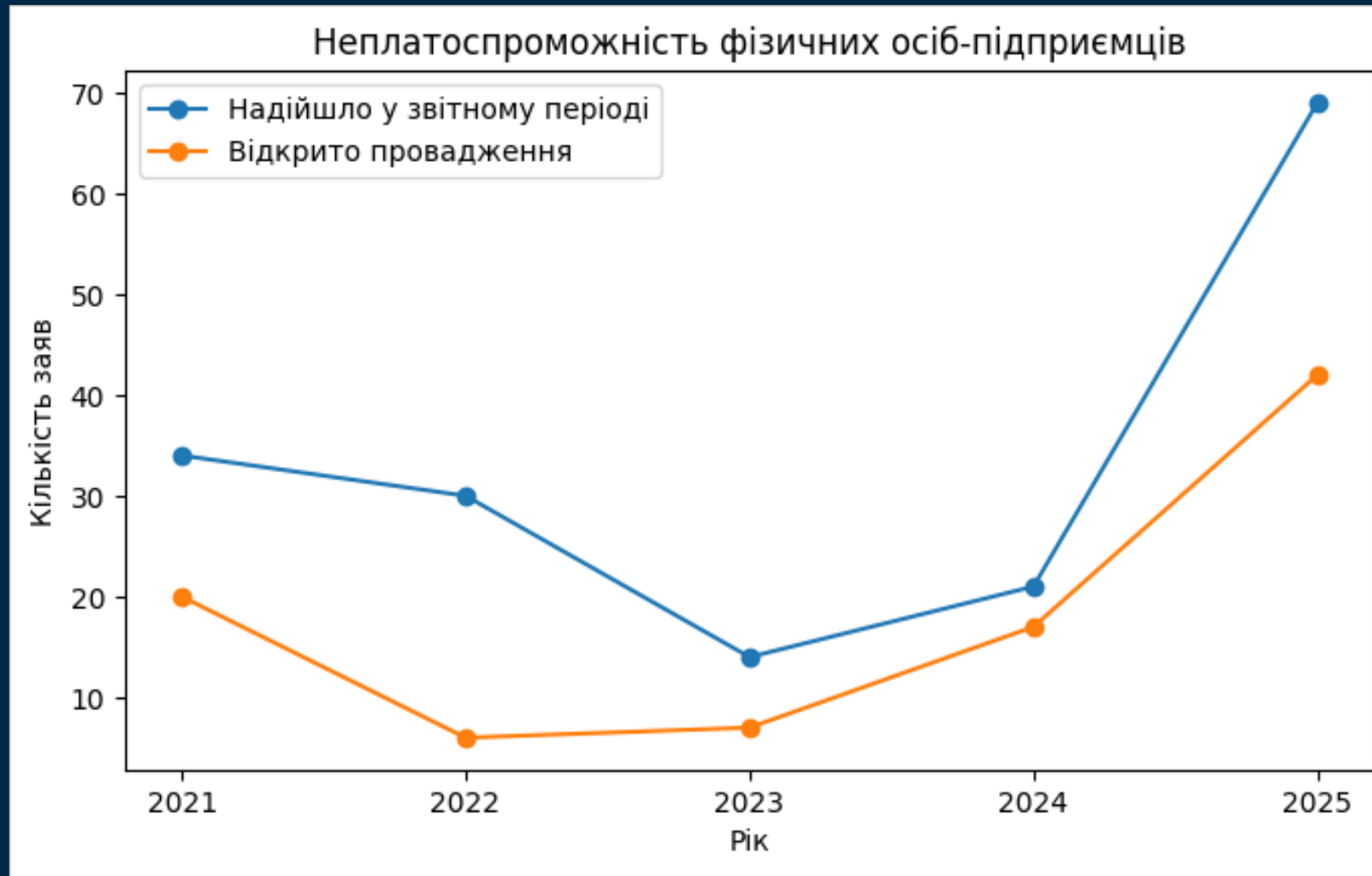
Динаміка звернень фізичних осіб

** аналіз показує суттєве збільшення кількості заяв про неплатоспроможність фізичних осіб у 2024–2025 роках*

Динаміка звернень фізичних осіб-підприємців

* після скорочення показників у 2022–2023 роках у 2025 році відбулося різке зростання кількості звернень ФОП

Аналіз динаміки та чинників змін

Експоненціальне зростання (2024-2025)

Починаючи з 2023 року кількість звернень фізичних осіб поступово збільшується. У 2025 році зафіксовано найвищі показники як за кількістю поданих заяв, так і за кількістю відкритих проваджень. Можливі причини зростання: погіршення фінансового стану населення, кредитне навантаження, економічна нестабільність та наслідки воєнного стану.

Рецесія 2022 року

Зниження активності у 2022 році зумовлено початком повномасштабного вторгнення, міграцією та тимчасовим призупиненням роботи судів у певних регіонах.

Покращення якості подання

Співвідношення між надісланими та відкритими справами у 2025 році є вищим, ніж у 2022, що вказує на стабілізацію роботи господарських судів та судової практики, а також кращу якість підготовки заяв.

Тенденції ФОП

Показники ФОП залишаються низькими відносно загальної маси, проте у 2025 році спостерігається трикратне зростання порівняно з 2024 роком (з 21 до 69 заяв).

Підсумки аналізу

Дані за 2021-2025 роки підтверджують, що інститут неплатоспроможності фізичних осіб в Україні став ключовим механізмом фінансової реабілітації громадян.

Попри воєнні виклики, вбчається системне зростання довіри до судової процедури як єдиного законного способу врегулювання безнадійних боргів.

2. Практика судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС.

2.1. Принцип добросовісності боржника та загальні засади процедури неплатоспроможності

2.2. Закриття провадження та перехід до процедури погашення боргів

2.3. Декларація боржника та склад членів сім'ї

2.4. Грошові вимоги кредиторів

2.5. Валютні кредити та реструктуризація

2.1. Принцип добросовісності боржника та загальні засади процедури неплатоспроможності

Добросовісність як основна умова застосування процедур неплатоспроможності

У судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи **скористатися правом на реабілітацію заслуговує лише чесний і сумлінний боржник**, тому до боржника – фізичної особи за приписами Книги четвертої КУзПБ **установлено спеціальні вимоги до його добросовісності**, інше б суперечило засадам цивільного законодавства, зокрема таким, як добросовісність у здійсненні відповідного права та недопустимість зловживання правом (пункт б частини першої статті 3, частина третя статті 13 ЦК України).

За змістом приписів статей 116, 119, 123, 125, 126, 128 КУзПБ щодо вимог до боржника та процесуальних наслідків їх невиконання, законодавець означив **принцип добросовісної поведінки боржника – фізичної особи**, за яким право на звільнення від боргів та відновлення платоспроможності у судових процедурах неплатоспроможності фізичної особи набуває лише **добросовісний боржник**, який не за своїм неправомірним умислом потрапив у стан неплатоспроможності, сумлінно виконує обов'язки боржника та не приховує обставин, що можуть вплинути на розгляд справи чи задоволення кредиторських вимог, при цьому демонструє дієве прагнення до компромісу з кредиторами щодо умов реструктуризації боргів та в межах об'єктивних можливостей вживає заходів до задоволення їх вимог.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

2.1. Принцип добросовісності боржника та загальні засади процедури неплатоспроможності

Роль арбітражного керуючого у процедурі реструктуризації

У судовій процедурі реструктуризації боргів боржника **роль арбітражного керуючого є ключовою**, адже за частиною першою статті 126 КУзПБ саме йому належить подати суду на затвердження план реструктуризації боргів боржника. Тож **керуючий реструктуризацією зобов'язаний забезпечити розроблення такого плану** відповідно до вимог статті 124 КУзПБ з урахуванням економічно обґрунтованих пропозицій сторін, подати його в установлені строки на схвалення зборам кредиторів та для затвердження – суду.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

2.2. Закриття провадження та перехід до процедури погашення боргів

Підстави закриття провадження у справі про неплатоспроможність

Системне тлумачення положень статей 90, 123, 126, 128, 129 КУзПБ у взаємозв'язку зі статтями 2, 113 КУзПБ приводить до висновку, що **закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи** під час судової процедури реструктуризації боргів боржника можливе:

- **зі спеціальних підстав**, визначених частиною сьомою статті 123 КУзПБ, частиною одинадцятою статті 126 КУзПБ;
- **із загальних підстав**, визначених пунктами 1 - 8 частини першої статті 90 КУзПБ (тією мірою, якою ці підстави можуть стосуватися боржника - фізичної особи);
- **в інших випадках, передбачених законом** (пункт 9 частини першої статті 90 КУзПБ), зокрема визначених пунктами 1 - 7 частини першої статті 231 ГПК України в тих межах, що стосуються судової процедури неплатоспроможності фізичної особи.

Ураховуючи, що основним призначенням частини сьомої статті 123 КУзПБ є припинення реабілітації очевидно недобросовісного боржника та можливість її застосування з власної ініціативи суду, господарський суд не може залишити поза увагою обставини, які вказують на наявність підстав для закриття провадження у справі за цією нормою, тому **з власної ініціативи**, зокрема розглядаючи інформацію керуючого реструктуризацією про результати перевірки майнового стану боржника або вирішуючи питання про перехід до судової процедури погашення боргів, **зобов'язаний перевірити такі обставини та надати їм юридичну оцінку, про що зазначити у відповідному судовому рішенні.**

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

2.2. Закриття провадження та перехід до процедури погашення боргів

Судовий контроль при вирішенні питання про подальший рух справи

Логічне та філологічне тлумачення частини одинадцятої статті 126 КУЗПБ у взаємозв'язку з пунктом 2 частини четвертої статті 122 КУЗПБ приводить до висновку, що за їх приписами **на господарський суд покладено обов'язок розглянути та вирішити питання щодо подальшого руху справи після спливу тримісячного строку з дня введення процедури розпорядження майном**, зокрема у разі неподання на затвердження плану реструктуризації боргів боржника, а словосполучення "має право прийняти рішення" вказує на дискрецію господарського суду при вирішенні цього питання в межах диспозиції частини одинадцятої статті 126 КУЗПБ.

У разі неподання до господарського суду протягом трьох місяців погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника, **суд, після спливу цього строку повинен у судовому засіданні з'ясувати позиції сторін та крізь призму судового контролю оцінити за наявними у матеріалах справи доказами причини недосягнення мети судової процедури реструктуризації боргів**.

Приписи частини першої статті 130 КУЗПБ не повинні застосовуватися суто формально та зводитися до підрахунку строків чи встановлення відсутності/наявності рішення зборів кредиторів про схвалення плану реструктуризації боргів боржника без встановлення господарським судом обставин справи, перевірки дотримання процесуальних гарантій реалізації прав і захисту інтересів сторін, а також з'ясування підстав для закриття провадження у справі, зокрема за частиною сьомою статті 123, частиною одинадцятою статті 126 КУЗПБ.

За змістом абзацу другого частини другої статті 6, частини першої статті 130 КУЗПБ процедура погашення боргів боржника вводиться у справі про неплатоспроможність фізичної особи одночасно з визнанням банкрутом боржника, **тобто в разі встановлення ознак неплатоспроможності боржника, яка є обов'язковою підставою для визнання боржника банкрутом та переходу до судової процедури погашення боргів**, а саме в порядку частини першої статті 130 КУЗПБ, а відсутність ознак неплатоспроможності боржника матиме наслідком закриття провадження у справі на підставі пункту 8 частини першої статті 90 КУЗПБ.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

2.2. Закриття провадження та перехід до процедури погашення боргів

Добросовісність як критерій вибору між закриттям справи та переходом до погашення боргів

Саме по собі клопотання зборів кредиторів про закриття провадження/перехід до наступної судової процедури, за відсутності передбачених спеціальним законом підстав і обставин, не може бути достатньою та безумовною підставою для задоволення господарським судом такого клопотання.

Порівняльний аналіз положень частини одинадцятої статті 126 КУзПБ з іншими нормами, що регламентують закриття провадження на стадії реструктуризації боргів засвідчує те, що хоча ці норми частково кореспондуються між собою, проте не є тотожними за ступенем імперативності, колом ініціаторів та передумовами їх застосування. Такі відмінності дають підстави для висновку, що неподання погодженого боржником і схваленого кредиторами плану реструктуризації боргів боржника протягом трьох місяців з дня введення процедури реструктуризації боргів може бути самостійною підставою для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи відповідно до частини одинадцятої статті 126 КУзПБ.

Сам по собі факт недосягнення мети судової процедури реструктуризації боргів не є обов'язковою підставою для припинення реабілітації боржника у справі про відновлення платоспроможності фізичної особи, адже за змістом частини одинадцятої статті 126 КУзПБ у такому випадку закриття провадження у справі є лише одним з варіантів вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху справи.

Добросовісність боржника – фізичної особи є визначальним критерієм для оцінки обставин і підстав, з якими КУзПБ пов'язує можливість альтернативного вирішення господарським судом питання щодо подальшого руху справи, зокрема закриття провадження про неплатоспроможність фізичної особи. Тому обставини, що свідчать про недобросовісну поведінку боржника, у сукупності з іншими обставинами справи підлягають врахуванню господарським судом при ухваленні рішення про закриття провадження у справі замість переходу до процедури погашення боргів боржника.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 26.05.2022 у справі № 903/806/20

2.2. Закриття провадження та перехід до процедури погашення боргів

Відсутність заяв кредиторів після відкриття провадження

Неподання конкурсними кредиторами відповідних заяв з грошовими вимогами до боржника у визначений законом строк **нівелює зобов'язальний характер порядку виявлення кредиторів та унеможлиблює здійснення подальшої процедури неплатоспроможності фізичної особи**, оскільки одним із наслідків відсутності кредиторів боржника є неможливість організації і проведення зборів кредиторів, до основних завдань яких у процедурі реструктуризації боргів боржника віднесено розгляд проекту плану реструктуризації боргів боржника та прийняття рішення про його схвалення.

Натомість, у випадку, якщо після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи конкурсними кредиторами не подано у визначений законом строк заяв з грошовими вимогами до боржника, господарський суд за результатами попереднього засідання постановляє ухвалу, якою:

- 1) керуючись принципом судового контролю у справах про банкрутство та з урахуванням ролі арбітражного керуючого у цій категорії справ (наділеного нормами КУзПБ відповідними повноваженнями щодо взаємодії з кредиторами боржника), **зобов'язує керуючого реструктуризацією боргів боржника письмово повідомити кредиторів** (зазначених боржником у заяві про відкриття провадження у справі та заборгованість перед якими стала підставою для відкриття судом такого провадження) щодо правових наслідків неподання ними у порушення вимог частини першої статті 45 КУзПБ заяв з грошовими вимогами до боржника;
- 2) призначає відповідно до пункту 2 частини четвертої статті 122 КУзПБ судове засідання для вирішення питання про перехід до наступної судової процедури (процедури погашення боргів) чи про закриття провадження у справі.

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 05.10.2022 у справі № 921/39/21

2.3. Декларація боржника та склад членів сім'ї

Мета подання декларації про майновий стан

Інститут надання фізичною особою декларації про майновий стан боржника за останні три роки разом із заявою про визнання її неплатоспроможною обумовлений, передусім, необхідністю визначення обсягів майнових активів боржника з метою ефективного здійснення процедури погашення боргів такої особи, зокрема шляхом їх реструктуризації та подальшого задоволення грошових вимог кредиторів.

Саме тому реалізація обов'язку фізичної особи, яка звернулася до компетентного суду за визнанням факту її неплатоспроможності, у тому числі, надавати достовірну інформацію про все наявне майно, зумовлена не тільки формальними вимогами законодавця, а й сутнісним змістом процедур у справах про неплатоспроможність фізичної особи.

Подання декларації про майновий стан надає можливість не лише встановити перелік та вартість майна, стан доходів та витрат на відповідну дату, а й динаміки розміру активів за відповідний період.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20

2.3. Декларація боржника та склад членів сім'ї

Поняття «член сім'ї боржника»

Включення до кола членів сім'ї осіб, які перебувають у шлюбі з боржником (у тому числі якщо шлюб розірвано протягом трьох років до дня подання декларації), а також їхніх дітей, у тому числі повнолітніх, батьків, осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, пояснюється фидуціарним, зазвичай, характером відносин боржника з цими особами (обов'язок діяти якнайкраще в інтересах таких осіб), що може сприяти ухиленню від виконання боржником зобов'язань перед кредиторами шляхом перереєстрації майна (майнових прав) на цих осіб. До цих зловживань правом боржник може вдасться незалежно від того, що ці особи проживають окремо від боржника, не пов'язані з ним спільним побутом та сімейними правами і обов'язками.

Положення частини п'ятої статті 116 КУзПБ самостійно і вичерпно врегульовують зміст поняття "член сім'ї боржника", яке є спеціальним, встановленим саме для цілей визначення змісту правовідносин щодо відновлення платоспроможності фізичної особи. Положення статті 3 СК України для регулювання відносин у процедурі розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб не застосовується.

Тлумачення частини п'ятої статті 116 КУзПБ, з огляду на мету правового регулювання відносин неплатоспроможності боржників- фізичних осіб, дає підстави для висновку, що до членів сім'ї такого боржника в обов'язковому порядку необхідно віднести його дітей (у тому числі повнолітніх), батьків та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням боржника, незалежно від того, що вони не проживають з ним спільно, не пов'язані спільним побутом і не мають взаємних прав та обов'язків.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 22.09.2021 у справі № 910/6639/20

2.4. Грошові вимоги кредиторів

Підтвердження вимог борговою розпискою

У справах про неплатоспроможність існує певна відмінність у розгляді та визнанні господарським судом грошових вимог кредиторів до боржника, що виникли на підставі боргової розписки, від вирішення спору у позовному провадженні про стягнення заборгованості за борговою розпискою.

Зазначена відмінність, серед іншого, полягає у тому, що **визнання господарським судом вимог певного кредитора породжує відповідні правові наслідки, що впливають на права інших кредиторів цього боржника у процедурі неплатоспроможності**. При цьому, у вказаній категорії справ **існує ризик обопільної недобросовісної поведінки певного кредитора та боржника щодо створення фіктивної (неіснуючої, штучної) заборгованості останнього за борговою розпискою задля збільшення кількості голосів цього кредитора на зборах кредиторів та можливості впливу на саму процедуру неплатоспроможності фізичної особи**, зокрема й у питанні формування та реалізації ліквідаційної маси боржника, що, у кінцевому результаті, впливатиме на обсяг задоволених вимог.

Задля унеможливлення загрози визнання господарським судом фіктивної кредиторської заборгованості до боржника, на кредитора-фізичну особу, як заявника грошових вимог на підставі боргової розписки, **покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування** у разі виникнення вмотивованих сумнівів сторін у справі про неплатоспроможність фізичної особи щодо обґрунтованості вимог такого кредитора.

У разі вмотивованих сумнівів інших кредиторів щодо реальності (дійсності) такої заборгованості, **обґрунтування грошових вимог до боржника самим лише договором позики та/або борговою розпискою у справі про неплатоспроможність фізичної особи може бути недостатнім**.

Необхідним, у такому випадку, **може бути також документальне підтвердження джерел походження коштів, наданих фізичною особою-кредитором у позику фізичній особі-боржнику, подання інших додаткових доказів наявності між кредитором (позикодавцем) та боржником (позичальником) зобов'язальних правовідносин за відповідним договором позики**.

У разі ж ненадання зазначеним кредитором сукупності необхідних доказів на обґрунтування своїх вимог, зокрема щодо підтвердження реальності грошового зобов'язання, господарський суд відмовляє у визнанні таких вимог у справі про неплатоспроможність фізичної особи.

Не досліджуючи дійсність відповідного правочину, що виходить за межі предмета розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами до боржника, господарський суд у справі про неплатоспроможність фізичної особи, вирішуючи питання про належне документальне підтвердження кредиторських вимог за борговою розпискою, **може надати правову оцінку реальності (дійсності) таких зобов'язань на підставі інших доказів, що підтверджують/спростовують фінансову спроможність цього кредитора щодо надання відповідної позики**.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 01.03.2023 у справі № 902/221/22

2.4. Грошові вимоги кредиторів

Основна винагорода приватного виконавця як грошове зобов'язання

Сплата основної винагороди є обов'язком (зобов'язанням) боржника перед приватним виконавцем, в силу закону охоплюється змістом грошових зобов'язань боржника у процедурі банкрутства, визначених в абзаці п'ятому частини першої статті 1 КУзПБ, і за певних умов може бути вимогою приватного виконавця (кредитора) щодо грошових зобов'язань до боржника (боржника у виконавчому провадженні).

Системне тлумачення абзацу п'ятого частини першої статті 1 КУзПБ та частин першої – сьомої статті 31 Закону України від 02.06.2016 № 1403-VIII "Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів", частини першої статті 42, частин першої – другої статті 45, статті 46 Закону України від 02.06.2016 № 1404-VIII "Про виконавче провадження", пункту 19 постанови Кабінету Міністрів України від 08.09.2016 № 643 "Про затвердження Порядку виплати винагород державним виконавцям та їх розміри і розмір основної винагороди приватного виконавця" приводить до висновку, що **грошове зобов'язання боржника** як особи, неспроможної виконати свої грошові зобов'язання **зі сплати основної винагороди приватного виконавця**, обумовлено законодавцем **фактичним стягненням** приватним виконавцем з боржника суми, що підлягає стягненню за виконавчим документом і **виникає у пропорційній сумі до фактично стягнутої у випадку відсутності у боржника коштів на сплату основної винагороди приватного виконавця в межах виконавчого провадження**.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 07.07.2022 у справі № 916/1456/21

2.5. Валютні кредити та реструктуризація

Природа валютного кредиту не змінюється судовим рішенням

Для цілей реструктуризації заборгованості фізичної особи на умовах, встановлених пунктом 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ, визначальною ознакою кваліфікації такої заборгованості фізичної особи є природа її утворення: виникнення заборгованості у боржника за кредитом згідно з договором, укладеним сторонами в іноземній валюті.

Вирішення судом спору та ухвалення рішення про стягнення заборгованості в гривнях за валютним кредитом, не змінює підстав виникнення і природи відповідного боргу: виникнення його за договором кредиту в іноземній валюті.

Тлумачення абзацу шостого пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ із застосуванням буквально-логічного та системного способу інтерпретації свідчить, що **визнання грошових вимог забезпеченого кредитора за умовами цієї норми не перебуває у зв'язку з необхідністю їх підтвердження судовим рішенням про стягнення такої заборгованості з боржника в судовому порядку**, оскільки судове рішення не змінює природи виникнення зобов'язання, а лише підтверджує дійсне існування цього зобов'язання, його безспірність та надає зобов'язанню безпосередньо примусового характеру.

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 08.12.2022 у справі 921/542/20

2.5. Валютні кредити та реструктуризація

Пеня та штрафи за валютним кредитом

Підтверджені судовим рішенням грошові вимоги забезпеченого кредитора стосовно пені за зобов'язаннями боржника – фізичної особи, щодо якого здійснюється провадження у справі про неплатоспроможність з урахуванням положень пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" КУзПБ, які виникли з кредиту в іноземній валюті, **не можуть бути визнані судом та підлягають відхиленню**, оскільки реченням другим абзацу шостого цього пункту визначено імперативну умову щодо неможливості включення штрафних санкцій та пені до грошових вимог забезпеченого кредитора, яка не містить будь-якого конфлікту та правового зв'язку, зокрема з конституційними приписами щодо обов'язковості виконання судового рішення і не підлягає обмежувальному тлумаченню.

Інфляційні втрати та 3 % річних

Норми частини другої статті 625 ЦК України щодо сплати боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції поширюються лише на випадки прострочення грошового зобов'язання, визначеного у гривнях.

У випадку порушення грошового зобов'язання, предметом якого є грошові кошти, виражені в гривнях з визначенням еквівалента в іноземній валюті, **втрати від знецінення національної валюти внаслідок інфляції відновлюються еквівалентом іноземної валюти**.

Кредитор, який, користуючись наданим йому процесуальним правом, визначив заборгованість за валютним кредитом у пред'явленому ним позові у національній валюті – гривні, що була задоволена судом та стягнута з боржника у цій валюті, **має право за частиною другою статті 625 ЦК України на нарахування 3 % річних та індексу інфляції на таку заборгованість боржника за весь час прострочення виконання ним грошового зобов'язання**.

Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 08.12.2022 у справі 921/542/20

3. Процесуальні питання у справах про неплатоспроможність

3. Процесуальні питання у справах про неплатоспроможність

Щодо права фізичної особи-підприємця звертатися до суду в ліквідаційній процедурі

Право на звернення до суду гарантується Конституцією України, при цьому обмеження цивільної та процесуальної дієздатності можуть бути встановлені лише в порядку, передбаченому законом.

Кодекс України з процедур банкрутства, порівняно із Законом про банкрутство, визначає відмінні судові процедури, які застосовуються до боржників юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Так, до боржників фізичних осіб-підприємців застосування ліквідаційної процедури та призначення ліквідатора уже не передбачено, натомість визначено судову процедуру погашення боргів та призначення керуючого реалізацією майна.

Аналіз положень КУзПБ свідчить, що правові наслідки визнання фізичної особи, в тому числі фізичної особи-підприємця, банкрутом полягають у обмеженні під час провадження у справі про неплатоспроможність її повноважень розпорядження усіма правами щодо майна, включеного до складу ліквідаційної маси, які переходять до керуючого реалізацією.

Однак, норми КУзПБ не містять жодних обмежень у праві на звернення до суду визнаної банкрутом фізичної особи - підприємця з позовом до третіх осіб, в тому числі у випадку, якщо така позовна заява подана у часі до введення в дію цього Кодексу, однак розглянута господарським судом, коли провадження у справі про неплатоспроможність (банкрутство) уже здійснювалося за нормами Кодексу.

Вказаних обмежень положення чинного процесуального законодавства також не містять.

Постанова судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 08.09.2021 у справі № 5023/5722/11 (922/3331/20)

3. Процесуальні питання у справах про неплатоспроможність

Касаційне оскарження ухвал щодо плану реструктуризації

Судова палата для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду **уточнила висновок Верховного Суду у справі № 908/2536/20 щодо можливості касаційного перегляду постанов апеляційного господарського суду, прийнятих за результатами перегляду судових рішень суду першої інстанції, про затвердження плану реструктуризації боргів фізичної особи наступним:**

"Наведений в частині третій статті 9 Кодексу України з процедур банкрутства, перелік судових рішень, що підлягають касаційному оскарженню, є вичерпним, і тому подання касаційних скарг на інші судові рішення (тобто відсутні у вказаному переліку) виключає можливість здійснення касаційного провадження за такими скаргами.

Не підлягають касаційному оскарженню постанови суду апеляційної інстанції, прийняті за результатом перегляду ухвал суду першої інстанції щодо затвердження плану реструктуризації боргів фізичної особи, постановлених в загальному порядку, визначеному Книгою IV Кодексу України з процедур банкрутства.

Водночас, апеляційний та касаційний перегляд постанов апеляційного господарського суду, **прийнятих за результатами перегляду ухвал суду першої інстанції про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з одночасним затвердженням плану реструктуризації, або про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, постановлених у підготовчому засіданні в порядку абзацу 4 пункту 5 розділу "Прикінцеві та перехідні положення" Кодексу України з процедур банкрутства (за спрощеною процедурою) **прямо передбачений положенням абзацу 5 вказаного пункту.****"

Ухвала судової палати з розгляду справ про банкрутство КГС у складі ВС від 11.10.2023 у справі № 922/4460/21

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

1. Неврахування у Кодексі України з процедур банкрутства **особливостей правового статусу окремих категорій боржників-фізичних осіб**, зокрема:

- внутрішньо переміщених осіб;
- військовослужбовців;
- осіб, які перебувають за кордоном;
- осіб, щодо яких застосовано санкції.

2. Відсутнє правове регулювання питання реалізації майна боржника:

- знищеного та пошкодженого,
- що знаходиться на непідконтрольній Україні території,
- що знаходиться за кордоном,
- вилученого для військових потреб.

3. Внесення змін до плану реструктуризації боргів боржника в частині внесення кредиторських вимог, визнаних після його затвердження.

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Підсудність розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи

Справи про неплатоспроможність фізичних осіб, які у встановленому законодавством порядку зареєстровані як внутрішньо переміщені особи, мають розглядатися господарськими судами за правилами виключної підсудності саме за адресою фактичного місця проживання внутрішньо переміщеної особи, що зазначена у довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Справи про неплатоспроможність фізичних осіб, які у встановленому законодавством порядку зареєстровані як внутрішньо переміщені особи на період наявності підстав, зазначених у статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», мають розглядатися господарськими судами за правилами виключної підсудності за адресою фактичного місця проживання внутрішньо переміщеної особи, що зазначена у довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.

Саме **адреса фактичного місця проживання внутрішньо переміщеної особи, зазначена у довідці про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, є тією адресою, яка враховується при визначенні підсудності судових справ за участю цієї внутрішньо переміщеної особи.**

ухвала Господарського суду Луганської області від 14 серпня 2024 року у справі № 913/362/24

** аналогічно справи про неплатоспроможність фізичних осіб передавались за підсудністю: з Господарського суду Одеської області до Господарського суду Чернівецької області, з Господарського суду Одеської області до Господарського суду міста Києва, з Господарського суду Луганської області до Господарського суду Хмельницької області*

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Розгляд заяв про неплатоспроможність фізичних осіб, які перебувають за кордоном

Особливості та проблеми:

- якщо такі боржники до виїзду за кордон встигли зареєструватись як ВПО, то справи про їх неплатоспроможність розглядаються господарським судом за місцем реєстрації ВПО;
- вбачається неможливим провести інвентаризацію майна таких осіб, оскільки боржник повинен бути присутнім при проведенні інвентаризації (ст. 130 КУзПБ, ч. 2: не пізніше 30 днів з дня введення процедури погашення боргів боржника керуючий реалізацією майна спільно з боржником проводить інвентаризацію майна боржника та визначає його вартість);
- неможливість фізичної присутності у судовому засіданні;
- інформацію про доходи боржника за кордоном господарський суд отримує в основному від самого боржника, і тут є високий ризик того, що боржник приховає певну інформацію щодо своїх дійсних доходів.

Суд першої інстанції під час розгляду заяви боржника витребував належні докази наявності в боржника доходів та їх розміру під час фактичного проживання в Республіці Польщі.

ухвала Господарського суду Хмельницької області від 09 вересня 2024 року у справі № 924/819/24

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Наслідки систематичної неявки боржника на вимогу суду в підготовче засідання

Завданням підготовчого засідання господарського суду під час розгляду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи є **перевірка підтвердження належними та допустимими доказами обставин, наведених боржником як ознаки його неплатоспроможності чи її загрози.**

У справі, що розглядається, суд першої інстанції встановивши **неповноту поданих боржником документів, що викликало ряд запитань до боржника та його дійсного волевиявлення, неодноразово** ухвалами відкладав розгляд справи, **явку боржника у підготовче засідання визнавав обов'язковою.**

Представник заявника, який брав участь у судових засіданнях, не зміг відповісти на поставлені судом запитання, а саме, не володів інформацією про працевлаштування боржниці за кордоном, про існування ще одного кредитного договору, який не є забезпеченим, оскільки про таке, як він стверджував, йому заявниця не повідомляла,

Вказане доводить неможливість здійснення щодо боржника відповідних процедур у справі про неплатоспроможність без його особистої явки до суду.

Відтак у цій справі неподання боржником належних доказів по справі й ненадання особистих пояснень у судових засіданнях; порушення боржником обов'язку особисто брати участь у судових засіданнях після неодноразово визнаної судом обов'язкової особистої явки боржника, виключає належне встановлення судом обставин справи й саму можливість провадження у справі про неплатоспроможність, що свідчить про обґрунтованість висновку судів попередніх інстанцій про залишення заяви боржника без розгляду.

Постанова КГС ВС від 13.08.2025 у справі № 903/901/24

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Особиста явка боржника при відкритті провадження

З моменту подання до суду заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність в особи, яка звернулась із відповідною заявою, виникають додаткові процесуальні обов'язки, незважаючи на наявність представника. Оскільки у процедурі неплатоспроможності правосуб'єктність боржника стає обмеженою, суд зобов'язаний встановити особу боржника, щодо якого в подальшому будуть вжиті певні передбачені КУзПБ обмеження. **Особиста явка боржника у судові засідання для з'ясування його особи та підтвердження того, що він дійсно бажає застосування до нього передбачених законодавством обмежень** у процедурі неплатоспроможності, є необхідною для уникнення зловживання іншими особами станом боржника, у якої виникло обмеження правосуб'єктності, і **дає змогу суду впевнитися, що саме ця особа хоче взяти участь у справі про неплатоспроможність.**

Якщо **суд не має сумнівів щодо особи боржника та його дійсного волевиявлення, боржник власноруч підписав подану до суду заяву, долучив належним чином засвідчену копію документа, що посвідчує особу (паспорт), а також інші документи, які стосуються його та є необхідними для вирішення відповідного процесуального питання, суд може відкрити провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи за наявності для цього підстав.**

При цьому за тверджень скаржника про перебування боржника за кордоном з 2022 року відповідних доказів цього суду не надано, як і не доведено неможливість здійснення щодо боржника відповідних процедур у справі про неплатоспроможність. Водночас в апеляційній скарзі, скаржник останній не порушував перед апеляційним судом питання щодо неповноти, неналежності чи недостовірності поданих боржником господарському суду документів.

Постанова КГС у складі ВС від 05.06.2025 у справі № 904/5467/23

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Розгляд заяв про неплатоспроможність фізичних осіб військовослужбовців

Відкриваючи провадження у справі про неплатоспроможність, суд першої інстанції врахував, що заявник за допомогою засобів відеозв'язку (viber) надав пояснення Суду, вказав, що **не може бути присутнім у судовому засіданні, оскільки мобілізований і перебуває у військовій частині**, зазначив про наявність заборгованості перед фінансовими установами, вказав, що немає можливості виконувати свої зобов'язання, просив відкрити провадження у справі про свою неплатоспроможність, просив розглядати справу без його участі та за участі його представника. Вказав, що власноруч написані ним письмові пояснення його представником передані до Суду.

ухвала Господарського суду Київської області від 02 лютого 2023 року у справа № 911/2634/22

Під час закриття провадження у справі, провадження у справі суд взяв до уваги втрату боржником єдиного джерела доходу (заробітної плати військовослужбовця) та нормального стану працездатності (триває юридичне оформлення статусу особи з інвалідністю), з огляду на відсутність у боржника майна, яке б підлягало реалізації для задоволення вимог кредитора, суди попередніх інстанцій зазначили, що керуючий реалізацією дійшов обґрунтованого висновку про неможливість здійснити погашення вимог кредитора у цій справі.

Залишаючи без змін рішення судів попередньої інстанції про завершення процедури погашення боргів боржника та закриття провадження у справі з підстав проведення керуючим реалізацією майна у повній мірі заходів, передбачених статтями 131, 133 Кодексу України з процедур банкрутства, що відображено у звіті, який відповідає вимогам законодавства (що встановлено судами попередніх інстанцій), суд касаційної інстанції погодився з висновком про затвердження звіту керуючого реалізацією майна про результати процедури погашення боргів, завершення процедури погашення боргів боржника та закриття провадження у цій справі про неплатоспроможність на підставі пункту 7 частини першої статті 90 Кодексу України з процедур банкрутства.

постанова КГС ВС від 06 серпня 2025 року у справа № 916/2660/23

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Розгляд заяв про неплатоспроможність фізичних осіб щодо яких застосовано санкції

Суд касаційної інстанції визнав таким, що суперечить положенням ч. 6 ст. 39 КУзПБ висновок апеляційного суду про те, що заборгованість боржника та несплата цієї заборгованості відбулась не з його вини, чи внаслідок його недобросовісної господарської діяльності, а в результаті дій, вчинених органами виконавчої влади, які призвели до повного зупинення господарської діяльності боржника та забороняють вчиняти будь-які дії з наявними активами, в тому числі для виконання зобов'язань перед державним бюджетом та зазначив про відсутність такої підстави для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство як виникнення заборгованості та несплата заборгованості внаслідок введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», яким до боржника у справі про банкрутство застосовано персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції).

постанова КГС ВС від 06 грудня 2023 року у справа № 926/5366-6/22

** справа стосувалась банкрутства юридичної особи*

Проблемне питання полягає у застосуванні КУзПБ із врахуванням особливостей, які передбачені Законом України «Про санкції» в контексті вжиття заходів, пов'язаних з відчуженням майна, сплатою коштів, проведенням зарахування однорідних зустрічних вимог, одержанням позик та кредитів, придбанням товарів у кредит, тощо. Тобто, до підсанкційної особи-боржника не можуть застосовуватись заходи відновлення платоспроможності, які безпосередньо стосуються майна боржника.

Наявна суперечність норм Закону України «Про санкції» та КУзПБ:

- з одного боку, після відкриття провадження у справі про неплатоспроможність щодо боржника діє спеціальний правовий режим і виключно КУзПБ визначає порядок задоволення вимог кредиторів такого боржника;
- з іншого боку, Закон України «Про санкції» застосовує спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи до боржника з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави.

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Внесення змін до плану реструктуризації боргів боржника в частині внесення кредиторських вимог, визнаних після його затвердження

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні заяви про зобов'язання боржника включити до реєстру вимог кредиторів вимоги та внести зміни до плану реструктуризації боргів боржника, встановивши, що заява не містить вмотивованих доводів чому ним не було вчасно заявлено кредиторські вимоги до боржника (із урахуванням того, що ухвалою від 31.07.2024 було відкрито провадження у справі про неплатоспроможність), матеріали справи не містять доказів того, що запропоновані кредитором зміни до плану реструктуризації боргів були предметом розгляду на зборах кредиторів та були схвалені не менше 50 відсотків конкурсних кредиторів (згідно абз. 2. ч. 5 ст. 123 КУзПБ). Також матеріали справи не містять згоди боржника на внесення таких змін.

План реструктуризації боргів може бути змінений шляхом продовження судом строку його виконання за клопотанням боржника, як то передбачено ч. 6 ст. 124 КУзПБ, або ж шляхом збільшення чи зменшення строку його виконання або розміру суми, яка щомісяця буде виділятися для погашення вимог кредиторів, чи суми, яка щомісяця залишається боржнику на задоволення побутових потреб, за вмотивованим клопотанням боржника чи кредитора, як то передбачено ч. 7 ст. 126 КУзПБ.

ухвала Господарського суду Вінницької області від 14 квітня 2026 року у справа № 902/729/24

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Внесення змін до плану реструктуризації боргів боржника в частині внесення кредиторських вимог, визнаних після його затвердження

Постановою апеляційного господарського суду скасовано ухвалу суду першої інстанції та ухвалено нове судове рішення, яким відмовлено у задоволенні заяви про внесення змін до плану реструктуризації боргів боржника.

Процедура реструктуризації боргів застосовується лише щодо боржника-фізичної особи та має свою специфіку, на відміну від процедури санації боржника-юридичної особи, оскільки вводиться одночасно із відкриттям провадження у справі про неплатоспроможність та направлена на виявлення кредиторів, розробку плану реструктуризації боргів та як наслідок - закриття провадження у справі у зв'язку з виконанням плану реструктуризації боргів боржником та звільненням його від боргів.

Суд апеляційної інстанції акцентує увагу, що ТОВ не дотрималося встановленого ч. 1 ст. 45 КУзПБ строку заявлення вимог, а звернулося після затвердженого плану реструктуризації боргів боржника, який виконувався три місяці. У той же час відповідно до абз. 3 ч. 4 ст. 45 КУзПБ кредитори, вимоги яких заявлені після завершення строку, визначеного частиною першою цієї статті, є конкурсними, однак не мають права вирішального голосу на зборах та комітеті кредиторів.

Законодавець визначив, що план реструктуризації боргів має враховувати думку боржника та його волевиявлення. У разі, якщо боржник не згідний з таким планом реструктуризації боргів - господарський суд не може його затвердити.

Господарський суд має право за вмотивованим клопотанням боржника чи кредитора змінити план погашення боргів у частині збільшення чи зменшення строку його виконання або розміру суми, яка щомісяця буде виділятися для погашення вимог кредиторів, чи суми, яка щомісяця залишається боржнику на задоволення побутових потреб (не менше розміру, встановленого статтею 124 цього Кодексу).

Телеологічне тлумачення вищезазначеної норми не наділяє господарський суд правом збільшити розмір кредиторських вимог, які згідно вже затвердженого плану реструктуризації боргів, боржник погодився щомісяця погашати. Зазначене б також суперечило імперативним приписам п. 7 ч. 8 ст. 126 КУзПБ, згідно якого план реструктуризації боргів може бути затвердженим виключно за згодою боржника, а зміни до плану реструктуризації боргів вважаються схваленими, якщо їх підтримали всі забезпечені кредитори та не менше 50 відсотків конкурсних кредиторів (абз. 2 ч. 5 ст. 123 КУзПБ).

Порушення процесуальних строків подання кредиторських вимог конкурсними кредиторами та подальше внесення змін до вже затвердженого плану реструктуризації боргів нівелювало б мету процедури реструктуризації боргів боржника, яка імперативно закріплена законодавцем у ч. 1 ст. 124 КУзПБ.

постанова Північно-західного апеляційного господарського суду від 20 січня 2026 року у справі № 918/174/25

(N.b. оскаржено до КГС у складі ВС, прийнято до розгляду ухвалою від 05 березня 2026 року)

4. Проблемні питання у справах про неплатоспроможність

Внесення змін до плану реструктуризації боргів боржника в частині внесення кредиторських вимог, визнаних після його затвердження

Після затвердження плану реструктуризації боргів боржника та припинення повноважень керуючого реструктуризацією боргів до місцевого суду була подана заява із кредиторськими вимогами до боржника, за результатом розгляду якої заяви, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про визнання ТОВ "ФК "Фінтраст Капітал" кредитором 1 з грошовими вимогами на суму 50 031,20 грн., з яких 4 844,80 грн. - витрати, які відшкодовуються до задоволення вимог кредиторів, 45 186,40 грн. - вимоги другої черги.

Таким чином, є кредитор - ТОВ "ФК "Фінтраст Капітал", грошові вимоги до боржника якого визнані місцевим судом, однак не були включені до плану реструктуризації боргів боржника, оскільки такий план реструктуризації був затверджений судом першої інстанції до подання кредитором до суду заяви в порядку ст.45 КУзПБ.

Враховуючи положення ст.127 КУзПБ, а також відсутність у даній справі керуючого реструктуризацією, повноваження якого були припинені місцевим судом разом із затвердженням плану реструктуризації боргів боржника ухвалою господарського суду м.Києва від 09.07.2025, апеляційний суд зазначає, що обов'язок з ведення реєстру вимог кредиторів, а також звітування перед кредиторами стосовно виконання плану реструктуризації боргів боржника у даній справі покладено саме на боржника.

Апеляційний суд наголошує, що задля досягнення мети процедури реструктуризації боргів боржника у справі про неплатоспроможність боржнику необхідно розробити проект змін до плану реструктуризації боргів, затвердженого ухвалою господарського суду з урахуванням визнаних місцевим судом грошових вимог.

постанова Північного апеляційного господарського суду від 12 січня 2026 року у справі № 910/250/25

Зазначаючи про правомірність визнання вимог кредитора, заявлених після затвердження судом плану реструктуризації, суд апеляційної інстанції виснував, що вимогами КУзПБ не встановлено заборони на внесення змін до Плану реструктуризації саме для досягнення мети, для якої боржником подавалась відповідна заява про визнання його неплатоспроможним.

постанова Північного апеляційного господарського суду від 17 березня 2026 року у справі № 920/142/25

5. Справи, передані на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

5. Справи, передані на розгляд судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Справа № 910/3533/24 – необхідність відступу від правової позиції (її уточнення), викладеної в постанові КГС ВС від 30.06.2022 у справі № 921/644/21, щодо застосування положень ст. 254 ГПК України у справі про неплатоспроможність фізичної особи у її поєднанні з нормами ст. 113, п. 1 ч. 1 ст. 120, ч. 1 ст. 122 КУзПБ стосовно права кредитора, визначеного фізичною особою—боржником у заяві про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, на оскарження ухвали про відкриття провадження у такій справі.

Справа № 908/1194/24 – наявність різних підходів щодо застосування вимог ч. 2 ст. 125 КУзПБ стосовно визначення умов, за наявності яких податковий борг визнається безнадійним і підлягає списанню, та порядку визнання податкового боргу безнадійним у процедурі неплатоспроможності фізичної особи.

Справа № 911/1005/23 (910/19228/23) - можливість уточнення висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 23.05.2024 у справі № 918/99/19 (918/180/22), щодо застосування норм ст. 37 Закону України «Про іпотеку».

6. Інформаційні ресурси

Верховний
Суд

Скористайся сучасними правничими ресурсами

База правових позицій Верховного Суду

Інтелектуальна система пошуку правових висновків, яка поєднує унікальне контентне наповнення та новітні технології добору релевантної практики ВС та ЄСПЛ, зокрема з використанням можливостей штучного інтелекту.

Facebook

На офіційній Facebook-сторінці Верховного Суду публікується інформація про діяльність Суду, зміст ухвалених судових рішень, актуальні тенденції в судовій практиці, анонси заходів, що проводяться у ВС тощо.

Supreme LAB

Інноваційний ресурс, який надає зручний доступ до інформації про справи, що розглянуті палатами, об'єднаними палатами та Великою Палатою ВС або перебувають у них на розгляді, а також зразкові справи.

Telegram i WhatsApp

Канали Верховного Суду в месенджерах є інформаційною платформою, на якій розміщуються важливі правові висновки у вигляді ілюстрованих кейсів, а також огляди та дайджести судової практики.

Огляди та дайджести судової практики

Тематичні та періодичні аналітично-правові збірники з актуальною судовою практикою ВС, ЄСПЛ, Суду Справедливості ЄС.

Supreme Observer

Портал сучасного права, що акумулює контент на юридичну тематику: новини щодо ухвалених Верховним Судом рішень, дайджести й огляди судової практики, науково-практичні й аналітичні статті, презентації суддів, ексклюзивні інтерв'ю тощо.

Instagram

Instagram-сторінка Верховного Суду є майданчиком для комунікації з майбутніми юристами й усіма, хто цікавиться розвитком сучасного права, його історією та перспективами, стежить за правовими новинками і проектами, у яких беруть участь судді та працівники ВС: просвітницькі заходи, благодійні ініціативи тощо.

Платформа обміну знаннями Європейського суду з прав людини (ECHR-KS)
<https://ks.echr.coe.int/uk/web/echr-ks> (україномовна версія)

* ресурс, який містить систематизовану інформацію щодо практики Європейського суду з прав людини та постійно оновлюється

Верховний
Суд

Дякую за увагу!